Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Міністерства освіти і науки України

АНАЛІТИЧНО-ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Електронне наукове видання

№1, 2022

Ужгородський національний університет
Ужгород 2022

Тимчак В.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ **228**

Панов А.В. ЗАКАРПАТСЬКИЙ КОНТЕКСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ 2020 р. **232**

Грицай С.О. ПРАВОВА СУТНІСТЬ ДЕФІНІЦІЇ «ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ» У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ» **244**

РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Бондаренко О.С., Малетов Д.В. ТИПОЛОГІЗАЦІЯ КОРУПЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ КРИТЕРІЇ **249**

Гута В.І. ДЕМПІНГ ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ **254**

Ковалик Ю.М. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ УМИСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ **259**

Кузнецов В.В., Шармар О.М., Акімов М.О. ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (X-XXI ст.ст.) **265**

Луцький Т.М., Пасєка О.Ф. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН (КОМП'ЮТЕРІВ), АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ **270**

Масенко А.О. ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ ТА ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ **276**

Мовчан Р.О. АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО РІШЕННЯ ПРО ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАРОДЕРСТВО **281**

Острогляд О.В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ **286**

Парасюк М.В. ЗАОХОЧУВАЛЬНА НОРМА ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОБІГ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ КОНСТРУКЦІЇ **291**

Пустова Н.О. ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ **297**

Сметаніна Н.В., Череватюк Д.В. ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ЮРИДИЧНОГО ДИЗАЙНУ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРОГРАМ **303**

Андрушко А.В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКЕ ЗНИКНЕННЯ **308**

Ступник Я.В., Шаранич С.С. ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ **320**

РОЗДІЛ IX. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зуєв В.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ ОСОБИ ЗА НАЯВНОСТІ «ДИПЛОМАТИЧНИХ ПЕРЕПОН» ЯК ОСОБЛИВИЙ ПОРЯДОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ **328**

Ільченко О.В., Анісімова Ю.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ **332**

Кузьменко О.В. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ **336**

Лоскутов Т.О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІКСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **340**

УДК 343.9
DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.60

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кузьменко О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету
https://orcid.org/0000-0002-6117-523X

Кузьменко О.В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності.

У статті аналізується криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, передбачених нововведеною ст. 111[1] «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. Проаналізовано, що окремі криміналістичні методики розслідування кримінальних правопорушень базуються на їх криміналістичній характеристиці. Саме знання слідчим таких її елементів, як спосіб вчинення кримінального правопорушення, особа злочинця, дозволить висунути відповідні слідчі версії, визначить напрям роботи, а також окреслить коло причетних осіб.

Зазначено, що колабораціонізм – це усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам. І в законодавстві більшості країн колабораціонізм кваліфіковано як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від міри шкоди, спричиненої колаборантом, у правових нормах передбачено або довгострокове ув'язнення, або смертна кара. Наведено авторське визначення поняття «колаборант» як особи, яка умисно, добровільно та свідомо співпрацювала або закликала до співпраці з військовими формуваннями або представниками окупаційної адміністрації держави-агресора.

Зазначено, що кримінальні провадження стосовно даних осіб будуть відкриті саме за нововведеною статтею КК України. Крім того, законодавець передбачив у Кримінальному процесуальному кодексі України, що у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності може здійснюватися спеціальне досудове розслідування (in absentia) на підставі ухвали слідчого судді.

Автором стверджується, що до основних елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності слід віднести: спосіб, місце, час вчинення злочину, засоби злочинного посягання та особу злочинця. Крім того зазначено, що способів вчинення колабораційної діяльності багато, оскільки ст. 111[1] КК України містить велику кількість складів кримінальних правопорушень.

Зроблено висновок, що найбільш типовими та розповсюдженими для колабораційної діяльності є території, які тимчасово окуповані державою-агресором. Часом вчинення даного кримінального правопорушення є час проведення збройної агресії проти України та окупації її територій. Встановлено, що засобами злочинного посягання при цьому можна назвати засоби масової інформації та мережу Інтернет. А до особи злочинця будуть відноситися громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Ключові слова: колабораційна діяльність, колаборант, криміналістична характеристика, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження.

Kuzmenko O.V. Features of forensic characteristics collaboration activities.

The article analyzes the forensic characteristics of criminal offenses under the newly introduced Art. 111[1] «Collaborative activities» of the Criminal Code of Ukraine. It is analyzed that some forensic methods of investigating criminal offenses are based on their forensic characteristics. The investigator's knowledge of such elements as the manner of committing a criminal offense, the identity of the offender, will allow to put forward the relevant investigative versions, determine the direction of work, as well as outline the range of persons involved.

It is noted that collaborationism is a conscious, voluntary and deliberate cooperation with the enemy in his interests and to the detriment of his state and its allies. And in the legislation of most countries, collaborationism is qualified as a crime against their state, treason. Depending on the extent of the damage caused by the collaborator, the law provides for either long-term imprisonment or the death penalty. The author's definition of the term «collaborator» is given as a person who intentionally, voluntarily and knowingly cooperated or called for cooperation with military formations or representatives of the occupation administration of the aggressor state.

It is noted that criminal proceedings against these persons will be opened under the newly introduced article of the Criminal Code of Ukraine. In addition, the legislator provided in the Criminal Procedure Code of Ukraine that in criminal proceedings for collaborative activities may be a special pre-trial investigation

(in absentia) on the basis of the decision of the investigating judge.

The author argues that the main elements of the forensic characteristics of collaborative activities should include: method, place, time of the crime, means of criminal encroachment and the identity of the offender. In addition, it is noted that there are many ways to carry out collaborative activities, as Art. 111[1] of the Criminal Code of Ukraine contains a large number of criminal offenses.

It is concluded that the most typical and common for collaboration activities are areas that are temporarily occupied by the aggressor state. The time of committing this criminal offense is the time of armed aggression against Ukraine and occupation of its territories. It has been established that the mass media and the Internet can be called means of criminal encroachment. Citizens of Ukraine, foreigners, stateless persons and legal entities will be considered criminals.

Key words: collaborative activity, collaborator, forensic characteristics, criminal offense, criminal proceedings.

Постановка проблеми. В 2014 році наша держава вперше за останні десятиліття зіштовхнулась зі збройною агресією проти себе, своїх кордонів та незалежності. При чому Російську Федерацію як країну-агресора підтримували багато наших громадян, що, на жаль, призвело до тимчасової окупації частин Луганської та Донецької областей. Правоохоронні та судові органи України за всі ці роки війни вели активну діяльність щодо виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які тим чи іншим чином допомагали окупанту. Однак після початку повномасштабного вторгнення в нашу державу 24.02.2022 року гостро стало питання необхідності покарання колаборантів, які знову почали свою протизаконну діяльність на території України. А тому 03.03.2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1], яким, в тому числі, була додана до Кримінального кодексу (далі – КК) України ст. 111[1] [2], що, в свою чергу, призвело до необхідності дослідження криміналістичної характеристики та методики розслідування нового виду кримінального правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після початку військових дій на Сході України науковці почали багато уваги приділяти питанню досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти основ національної безпеки України. Зокрема, різні аспекти зазначеної діяльності висвітлювали у своїх працях О. Ф. Бантишев, С. А. Дика, К. Л. Лозинська, В. Малюга, В. О. Ходанович, О. В. Шамара та інші. Однак, колабораційна діяльність є новим видом кримінального правопорушення, а тому проблематика її криміналістичної характеристики та методики розслідування потребує подальшого дослідження.

Метою статті є встановлення та дослідження особливостей криміналістичної характеристики колабораційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Злочини проти основ національної безпеки України «є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, що забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність держави, її конституційний лад. З початку збройного конфлікту на Сході України все частіше вчинюються злочини, передбачені розділом першим Особливої частини Кримінального кодексу України, – злочини проти основ національної безпеки України» [3, с. 217]. Однак з 24 лютого 2022 року поряд із диверсією, посяганням на територіальну цілісність і недоторканність України та державною зрадою з'явився ще один вид злочинної діяльності – відкрита підтримка та заклики до співпраці з державою-агресором.

Як зазначає С. А. Дика, «якщо охарактеризувати злочини проти основ національної безпеки України, то вони завжди супроводжуються тривалою активною формою і містять у собі дії з підготовки, вчинення, приховування злочину. Діями з підготовки здебільшого є розробка плану та підшукування співучасників. Здійснюється вербування населення з метою вступу у незаконні воєнізовані формування. Останнє насамперед проводиться з метою встановлення безпосереднього контакту під час особистої зустрічі або опосередкованого – з використанням соціальних мереж. Діями з підготовки також є забезпечення зброєю, одягом, харчуванням. Діями по прихованню найчастіше є виготовлення підроблених документів, знищення предмета або предметів злочинного посягання, інші» [3, с. 218].

Цілком слушно С. Лавринюк вказує на те, що «триваюча з 20 лютого 2014 року збройна агресія російської федерації проти України за вісім років призвела до численних людських жертв та значних економічних втрат нашої країни, а після початку з 24 лютого 2022 року повномасштабного вторгнення російські терористи стали цілеспрямовано обстрілювати цивільні об'єкти, вбиваючи мирних громадян та чинячи військові злочини. Проте навіть у цій ситуації серед громадян України іноді з'являються потвори, які допомагають ворогу вбивати жінок і дітей, а також беруть участь у формуванні окупаційних адміністрацій держави-агресора» [4].

Внесеними до КК України змінами передбачається й введення нових для нашого законодавства понять, зокрема, «колаборація», «колаборант» та «колабораційна діяльність», які потребують окремих пояснень та дослідження.

Колабораціонізм (від франц. collaboration – співпраця, співробітництво) – усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам.

У законодавстві більшості країн колабораціонізм кваліфіковано як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від міри шкоди, спричиненої колаборантом, у правових нормах передбачено або довгострокове ув'язнення, або смертна кара.

Відповідно до зазначеного, на нашу думку, колаборантом буде особа, яка умисно, добровільно та свідомо співпрацювала або закликала до співпраці з військовими формуваннями або представниками окупаційної адміністрації держави-агресора.

Відповідно до ст. 111[1] КК України за така злочинна діяльність на користь агресора карається позбавленням волі на строк 15 років з конфіскацією майна, а вчинення дій, які призвели до загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків – позбавленням волі на строк від 15 років або довічним ув'язненням [2].

Однак деякі особи продовжують здійснювати пособництво державі-агресору, зокрема, входячи до створених нею окупаційних адміністрацій. Наприклад, 02 березня 2022 року депутат Мелітопольської міської ради Галина Данильченко очолила створену ворогом окупаційну адміністрацію міста Мелітополь. Разом з нею на співпрацю з ворогом пішли депутат Запорізької обласної ради Євген Балицький та депутат Мелітопольської міськради Олександр Фалько. Ці особи чинять репресії проти проукраїнського цивільного населення, а також намагаються схилити чиновників та співробітників комунальних підприємств до співпраці з окупантами, тобто до вчинення кримінального правопорушення «колабораціонізм».

У Харківській області на співпрацю з ворогом пішли колишній міський голова Ізюма Олександр Божков, а також двоє депутатів міськради та екс-працівник поліції. Державне бюро розслідувань, яке вже порушило щодо цих осіб кримінальне провадження, встановило, що колаборанти надають ворогу інформацію про розташування підрозділів ЗСУ, повідомляють про проукраїнських активістів, учасників тероборони та членів їхніх сімей, а також закликають місцевих мешканців до співпраці з окупантами [4].

Отже, цілком зрозумілим є те, що кримінальні провадження стосовно даних осіб будуть відкриті саме за нововведеною статтею КК України. Крім того, законодавець передбачив у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України, що у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності може здійснюватися спеціальне досудове розслідування (in absentia) на підставі ухвали слідчого судді [6].

Як зазначає П. В. Берназ «одним із найважливіших елементів криміналістичної методики є криміналістична характеристика злочину. Вона є взаємопов'язаною сукупністю індивідуальних особливостей певної категорії злочинів, що характеризують обстановку, спосіб і механізм вчинення та приховування злочину, осіб злочинця і потерпілого та має значення для виявлення, розкриття та розслідування злочину. Криміналістична характеристика злочину в слідчій діяльності використовується як інструмент для висунення слідчих версій та формування обставин, які підлягають встановленню» [7, с. 35].

На нашу думку, до основних елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності слід віднести: спосіб, місце, час вчинення злочину, засоби злочинного посягання та особу злочинця.

Розглянемо їх детальніше. Аналізуючи зміст ст. 111[1] КК України, можна зробити висновок, що способів вчинення досліджуваного кримінального правопорушення досить багато [2]. До них можна віднести:

1) публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України;

2) встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

3) публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань та окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

4) добровільне зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

5) добровільне зайняття посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

6) добровільне обрання до незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

7) добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території;

8) добровільна участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та в збройних формуваннях держави-агресора;

9) надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та збройним формуванням держави-агресора у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту неза-

лежності, суверенітету та територіальної цілісності України;

10) здійснення пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України;

11) дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти;

12) передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора;

13) провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора;

14) участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

15) публічні заклики до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

16) організація та проведення заходів політичного характеру, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради;

17) здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради.

Місцем вчинення даного кримінального правопорушення, на нашу думку, може бути вся територія України під час агресії. Однак, найбільш типовими та розповсюдженими для колабораційної діяльності є, на жаль, території, що тимчасово окуповані державою-агресором.

Цілком зрозумілими є те, що час вчинення даного кримінального правопорушення буде співпадати з часом збройної агресії проти України та часом окупації її територій.

Що стосується засобів злочинного посягання, то відповідно до примітки до ст. 111^1 КК України до них можна віднести засоби масової інформації та мережу Інтернет [2].

Особа злочинця законодавцем визначена відповідно до форм вчинення колабораційної діяльності, а саме:

1) громадянин України (ч. 1-3, 5, 7 та 8 ст. 111^1 КК України);

2) іноземець чи особа без громадянства (ч. 4, 6 та 8 ст. 111^1 КК України);

3) юридична особа (вчинення будь-якої з зазначених протизаконних дій від імені юридичної особи її уповноваженою особою).

Висновки. Отже, з огляду на все вищезазначене, можна зробити наступні висновки. По-перше, колаборант – це особа, яка умисно, добровільно та свідомо співпрацювала або закликала до співпраці з військовими формуваннями або представниками окупаційної адміністрації держави-агресора. По-друге, без криміналістичної характеристики кримінального правовпорушення неможливо сформулювати ефективну методику його розслідування. А тому до основних елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності, на нашу думку, слід віднести спосіб, місце, час вчинення злочину, засоби злочинного посягання та особу злочинця. По-третє, нововведена до Кримінального кодексу України ст. 111^1 містить велику кількість складів злочину, а тому і способів вчинення досліджуваного кримінального правопорушення досить багато.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text (дата звернення: 12.04.2022).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n698 (дата звернення: 12.04.2022).
3. Дика С. А. Методика СБУ у розслідуванні злочину, передбаченого ст. 113 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2020. Вип. 6, том 1. С. 216–220.
4. Лавренюк С. Верховна Рада посилила відповідальність за колабораціонизм. *Голос України*. URL: http://www.golos.com.ua/article/357802 (дата звернення: 12.04.2022).
5. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=4446 (дата звернення: 12.04.2022).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2054 (дата звернення: 12.04.2022).
7. Берназ П. В. Поняття «криміналістична характеристика злочину». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 34–38.